Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice

Print ISSN: 2981-1562 Online ISSN: 2981-1260

Journal Homepage: https://jls.uok.ac.ir/

The Senses of Touch and Smell and Lexical Categories: A Discussion in Sensory Linguistics

Shahla Sharifi[1], Narjes Banou Sabouri[2]

1. Corresponding author, Associate Professor, Department of Linguistics, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. Email: sh-sharifi@um.ac.ir
2. Associate Professor, Department of Linguistics, Faculty of Literature and Foreign Languages, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: n.sabouri@pnu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 24 January 2025
Received in revised form: 13 May 2025
Accepted: 18 June 2025
Available online: 29 March 2026

Keywords:
Sensory linguistics,
Sense of smell,
Sense of touch,
Lexical category,
Linguistic representation

ABSTRACT

Objective: This study comparatively examines the linguistic representation of the senses of smell and touch in three lexical categories, namely nouns, adjectives, and verbs, in Modern Persian within the framework of sensory linguistics.

Method: The research is descriptive-analytical, qualitative, and data-driven, and is based on the theoretical framework of Winter and Strik Lievers (2018). The data were extracted from Farhang-e Bozorg-e Sokhan (The Great Dictionary of Sokhan, 8 vols., 2002).

Results: Overall, the linguistic encodings of touch are more than three times as many as those of smell and are mostly adjectives, with verbs and nouns being less frequent; for smell, verbs are the most frequent, followed by nouns and then adjectives.

Conclusion: These findings reject the assumption of Winter and Strik Lievers (2018) that these two senses are mostly represented as nouns and that, owing to its lower dynamicity, smell is represented as verbs less often than touch.

Cite this article: Sharifi, Sh., & Sabouri, N. B. (2026). The senses of touch and smell and lexical categories: A discussion in sensory linguistics. *Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice*, 5(1), 155–166. https://doi.org/10.22034/jls.2025.143015.1213

© The author(s) retain the copyright.

Publisher: University of Kurdistan.
DOI: https://doi.org/10.22034/jls.2025.143015.1213

Introduction

The human senses are pathways for acquiring information about one's own body and the surrounding environment. These pathways lead to the formation of what is known as cognition, which makes human life possible. In addition to the direct connection with the world through the senses, language can also be a source of knowledge. By examining how language represents sensory information and sensory conceptualizations, we can also answer other questions, such as how the brain encodes this information and how speakers of a language acquire it. Given the importance of sensory information, it is evident that part of this information is represented in languages. However, the extent to which each sense appears in linguistic categories and how it becomes "linguistic" differs across languages. This study focuses on two of the five basic (Aristotelian) senses—touch and smell—and investigates their linguistic encoding in Persian in three main grammatical categories: noun, adjective, and verb. The research questions are as follows:

1. To what extent is the sense of touch represented in the data of this study in the forms of nouns, adjectives, and verbs?
2. How is the sense of smell represented in the data of this study in the forms of nouns, adjectives, and verbs?
3. What are the differences in the linguistic representation of the senses of touch and smell in the lexical categories?
4. How does the linguistic representation of the senses of touch and smell in Persian differ from their representation in the findings of Winter and Strik Lievers (2018) in English?

A brief note on previous works

Sharifi and Yazdanmehr (2021) conducted a study on the conceptualizations and linguistic representations of the sense of smell in Persian and Russian. In Sharifi and Sabouri's (2023) research, the frequency and distribution of sensory adjectives were examined in relation to the hierarchy of perceptual salience across senses in contemporary Persian realist and surrealist short stories within the framework of sensory linguistics. In another study (2024, forthcoming), the same researchers investigated the average perceptual salience of the five senses in Persian based on the work of Lynott and Connell (2009). Sabouri and Sharifi (2024, forthcoming) also analyzed the frequency of sensory adjectives and the co-occurrence of sensory nouns and adjectives in Middle Zoroastrian Persian from a sensory linguistics perspective.

The aim of Lynott and Connell's (2009) study was to determine the average perceptual salience of the senses in English, ultimately presenting the following hierarchy: vision < touch < hearing < taste < smell. Winter and Strik Lievers (2018) examined how different senses are linguistically represented through lexical categories. Winter (2019) focused on the perception and representation of senses through a new interdisciplinary approach known as sensory linguistics.

Theoretical framework

Winter and Strik Lievers (2018) analyzed the senses based on their degree of dynamism, which results from two variables: motion and agency. This dynamism was used as a criterion to associate senses with the grammatical categories of verbs, nouns, and adjectives. According to them, a sense with high dynamism is more likely to be linguistically represented as a verb, while a less dynamic sense is more commonly represented as a noun. Regarding touch, they argue that it is relatively dynamic, but its dynamism differs from that of hearing, which they consider the most dynamic. They distinguish between the perception of surface texture (e.g., roughness, smoothness) and touch-related properties like temperature. While temperature can be perceived statically (e.g., placing a finger on a hot stove), perceiving texture often requires movement. The key difference between touch and hearing, even though both involve movement, is that hearing includes both production and reception, whereas touch involves only reception.

For smell, Winter and Strik Lievers (2018) argue that it is less dynamic than hearing and touch. Like taste, smell is generally associated with objects; we tend to think of things as having a specific smell or taste. The same holds for properties like roughness and softness, which relate to touch. For

instance, adjectives such as "rough" are typically considered attributes of an object, whereas adjectives like "whistling," "screeching," or "roaring" are considered actions. Based on this, we would expect smell to be more frequently encoded in nouns.

Method

This research follows the theoretical framework of Winter and Strik Lievers (2018) and uses a descriptive-analytical, qualitative, data-driven approach. The data come from all entries in the Farhang-e Bozorg-e Sokhan (The Great Dictionary of Sokhan), 8 volumes (2002), totaling 8,592 pages. All entries were reviewed twice—once to extract nouns, adjectives, and verbs related to touch, and again for smell. Sensory words were identified as those primarily perceived through a specific sense. If different collocations resulted in distinct verb forms, they were treated separately (e.g., "to perfume" and "to become perfumed" were counted individually under smell).

Conclusion

According to Table 1 (in the main article), adjectives related to touch had the highest frequency (50.68%), followed by verbs (35.29%), and finally nouns (14.03%). These findings answer the first research question regarding the extent of linguistic representation of touch. In the case of smell, the frequencies of nouns (32.4%), adjectives (28.16%), and verbs (39.44%) were relatively close, with verbs being slightly more frequent. This answers the second research question regarding the linguistic representation of smell. A comparison of Tables 1 and 2 shows that the overall number of linguistic encodings for smell (71 cases) was significantly lower than for touch (221 cases)—i.e., touch had over three times as many linguistic representations. Also, the category with the highest frequency differed: adjectives for touch, verbs for smell. This answers the third research question.

Regarding differences with the findings of Winter and Strik Lievers (2018), conducted in English, this research showed: In Modern Persian, as in English, the frequency of linguistic encoding differs across senses. Smell had the lowest linguistic representation among the five senses in English, and likewise fewer representations than touch in this Persian study. However, verbs related to touch were more frequent than those for smell in English, whereas adjectives for smell outnumbered those for touch—this contrasts with the findings in Persian.

In general, the findings of this research showed that touch was represented linguistically over three times more than smell in this dataset. This aligns with Sharifi and Sabouri (2024, forthcoming), who found smell to have the lowest average perceptual salience in Persian sensory adjectives. Average perceptual salience indicates the extent to which speakers primarily (or secondarily) associate adjectives with a particular sense. These findings are also consistent with those of Olofsson and Gottfried (2015), who described smell as a "mute sense," noting that although the olfactory system can distinguish many odors, these are rarely encoded in language. Winter and Strik Lievers (2018) demonstrated that different senses vary in the quantity and distribution of their linguistic encodings across categories—a claim supported by the current study. However, the expectation that both touch and smell, as object-oriented senses, would be primarily represented as nouns was not confirmed. Nor was the assumption that touch would have more verbal representations than smell; in this study, verbs accounted for 35.29% of touch-related terms versus 39.4% for smell.

One of the possible reasons why the sense of smell has more limited linguistic encoding in many languages could be that the components related to the olfactory sense are fewer compared to other senses. For example, the components of the visual sense, which have received the most linguistic encoding and average perceptual strength in research studies (such as Sharifi and Sabouri 2023 and 2024, ready for publication; Lynott and Connell 2009; Winter 2019), are in contrast to the olfactory sense, which in the same studies was found at the far end of the sensory hierarchy. The visual sense helps us identify the shape, size, color, height, dimensions, distance, and quality of things, while the olfactory sense is used to detect the smell of things. Of course, smells can be pleasant or unpleasant, and can vary in intensity, but the number of components related to vision is definitely greater. If we also consider limitations such as the olfactory threshold (i.e., the smell must be strong enough to be detected by the human olfactory receptors) and the distance of the odor source, it becomes clear that despite the

great importance of the sense of smell to humans, there are reasons why it has less linguistic representation in languages compared to senses like vision.

پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد

شاپا چاپی: ۱۵۶۲-۲۹۸۱ شاپا الکترونیکی: ۱۲۶۰-۲۹۸۱

Journal Homepage: https://jls.uok.ac.ir/

حواس لامسه و بویایی و مقولات واژگانی: بحثی در زبان‌شناسی حسی

شهلا شریفی[۱]، نرجس‌بانو صبوری[۲]

۱. نویسندهٔ مسئول، دانشیار ،گروه زبان‌شناسی، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه: sh-sharifi@um.ac.ir

۲. دانشیار، گروه زبان‌شناسی، دانشکدهٔ ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: n.sabouri@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقالهٔ پژوهشی

تاریخچهٔ مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۵
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۲/۲۳
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۸
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۹

کلیدواژه‌ها:
زبان‌شناسی حسی،
حس بویایی،
حس لامسه،
مقولهٔ واژگانی،
بازنمایی زبانی.

چکیده

هدف: در این پژوهش به بررسی مقایسه‌ای بازنمایی دو حس بویایی و لامسه در قالب سه مقولهٔ واژگانی اسم، صفت و فعل در زبان فارسی نو در چارچوب زبان‌شناسی حسی پرداخته‌ایم.

روش پژوهش: روش تحقیق توصیفی‌تحلیلی و نوع تحقیق کیفی و داده‌بنیان است. این پژوهش بر پایهٔ چارچوب نظری وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) به انجام رسیده و داده‌های آن از فرهنگ بزرگ سخن (هشت جلد، ۱۳۸۱) استخراج شده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که در مجموع، رمزگذاری‌های زبانی حس لامسه بیش از سه برابر حس بویایی و بیشتر در قالب صفت است و فعل و اسم بسامد کمتری داشته‌اند؛ در حس بویایی ابتدا فعل است، سپس اسم و در نهایت صفت.

نتیجه‌گیری: بدین ترتیب فرض وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) مبنی بر این‌که این دو حس بیشتر در مقولهٔ اسم بازنمایی می‌شوند و به دلیل پویایی کمتر، حس بویایی کمتر از لامسه در مقولهٔ فعل بازنمایی می‌شود، رد می‌شود.

استناد: شریفی، شهلا و صبوری، نرجس‌بانو (۱۴۰۵). حواس لامسه و بویایی و مقولات واژگانی: بحثی در زبان‌شناسی حسی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد*، ۵ (۱)، ۱۵۵-۱۶۶. https://doi.org/10.22034/jls.2025.143015.1213

ناشر: دانشگاه کردستان.

© نویسندگان.

۱. مقدمه

حواس انسان که در مورد تعداد آن‌ها توافق کاملی وجود ندارد، از راه‌های کسب اطلاعات در مورد بدن خود انسان و محیط پیرامونش هستند؛ راه‌هایی که به تشکیل دانشی که تحت عنوان شناخت مطرح می‌شود، می‌انجامند و زندگی انسان‌ها با کمک آن دانش میسر می‌شود. اما جدا از ارتباط مستقیم با جهان از طریق حواس، زبان هم می‌تواند منبع دانش ما باشد. ما می‌توانیم ببینیم که مثلاً موز زرد رنگ است یا می‌توانیم آن را بچشیم و مزهٔ شیرینش را حس کنیم، اما ممکن است به ما گفته شود که تاماریلو[۱] به‌شکل تخممرغ و به رنگ نارنجی یا قرمز است. بنابراین بدون آن که آن را ببینیم می‌توانیم در مورد ظاهرش اطلاعات کسب کنیم؛ اما زبان و حواس به‌عنوان منبع اطلاعاتی مانند هم نیستند و نمی‌دانیم زبان تا چه حد در غیاب درک حسی، برای کسب اطلاعات در خصوص چیزهایی که به درک حسی نیاز دارند، می‌تواند مفید باشد. با بررسی این موضوع که زبان چگونه اطلاعات حسی و مفهوم‌سازی‌های حسی را بازنمایی می‌کند، می‌توان پاسخ سؤالات دیگری را بهدست آورد؛ مانند این که چگونه مغز این اطلاعات را رمزگذاری می‌کند و چگونه اهل زبان آن‌ها را می‌آموزند (کمبل[۲] و برگلسون[۳]، ۲۰۲۲). بنابراین با توجه به اهمیت اطلاعات حسی، روشن است که بخشی از این اطلاعات در زبان‌ها بازنمایی می‌شوند، اما اینکه هر حس چه میزان نمود در قالب چه مقولات زبانی دارد و به عبارتی چگونه زبانی می‌شود، در زبان‌های مختلف، متفاوت است. مشخص کردن نحوهٔ بازنمایی حواس در یک زبان نه تنها به شناخت آن زبان کمک می‌کند، بلکه به دلیل آنکه این امر با نگرش و چگونگی شناخت و فرهنگ اهل آن زبان ارتباط دارد، به شناخت اهل آن زبان نیز کمک می‌کند و در نهایت ارائهٔ توصیف از زبان‌های مختلف می‌تواند در تعیین شباهت‌ها و تفاوت‌های زبان‌های مختلف دنیا یاریگر باشد. با این هدف، در این پژوهش دو حس (لامسه و بویایی) از پنج حس پایه (یا ارسطویی) را مورد توجه قرار می‌دهیم و میزان رمزگذاری زبانی آن‌ها را در قالب سه مقولهٔ اصلی اسم، صفت و فعل در زبان فارسی نو بررسی می‌کنیم. این پژوهش بر پایهٔ چارچوب نظری وینتر[۴] و استرایک لیورز[۵] (۲۰۱۸) انجام شده و داده‌های آن برگرفته از *فرهنگ بزرگ سخن* (هشت جلد، ۱۳۸۱) است. پرسش‌های این پژوهش به قرار زیرند:

- حس لامسه در داده‌های این پژوهش به چه میزان در قالب سه مقولهٔ اسم، صفت و فعل بازنمایی شده است؟
- حس بویایی در داده‌های این پژوهش چگونه در قالب سه مقولهٔ اسم، صفت و فعل بازنمایی شده است؟
- بازنمایی زبانی دو حس لامسه و بویایی در مقولات واژگانی چه تفاوتی با هم دارد؟
- بازنمایی زبانی دو حس لامسه و بویایی در زبان فارسی چه تفاوتی با بازنمایی آن‌ها با نتایج تحقیق وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) در زبان انگلیسی دارد؟

۲. پیشینهٔ پژوهش

در خصوص حواس در داخل کشور مطالعاتی انجام شده است که بیشتر آن‌ها مرتبط با حسآمیزی و عمدتاً در حوزهٔ ادبیات است. اما از منظر زبان‌شناسی، در چارچوب شناختی در باب همین موضوع و با تأکید بر حوزه‌های مبدأ و مقصد در نگاشت‌های مفهومی تحقیقاتی انجام شده است که در آثار مرتبط پیشین مانند مقالهٔ شریفی و صبوری (در حال بررسی) به آن‌ها اشاره شده است. در این مقاله به معرفی آثاری می‌پردازیم که از نظر موضوع و چارچوب با این پژوهش ارتباط بیشتری دارند.

شریفی و یزدان‌مهر (۱۴۰۱) پژوهشی در زمینهٔ مفهوم‌سازی‌ها و بازنمایی‌های زبانی حس بویایی در دو زبان فارسی و روسی انجام داده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد حس بویایی در هر دو زبان مفهوم‌سازی‌های استعاری زیادی دارد. برخی از این مفهوم‌سازی‌ها و رمزگذاری‌های زبانی مشترک و برخی متفاوتی هستند. همچنین یافته‌ها گویای آن بوده است که حس بویایی در

---

۱. Tamarillo: میوه‌ای از تیرهٔ بادنجانیان که در امریکای جنوبی به آن گوجه‌فرنگی درختی می‌گویند.

2. Campbell, E.
3. Bergelson, E.
4. Winter, B.
5. Strik Lievers, F.

هر دو زبان هم به‌عنوان حوزهٔ مبدأ و هم حوزهٔ مقصد در نگاشت‌های مفهومی استفاده شده و برخی از حوزه‌هایی که در استعاره‌سازی با حس بویایی در زبان فارسی بسیار فعال بوده است، در زبان روسی وضعیت مشابهی نداشته است. در تحقیق شریفی و صبوری (۱۴۰۲) رابطهٔ بسامد و توزیع صفات حسی با سلسله‌مرتبهٔ میانگین قدرت درکی حواس در داستان‌های کوتاه رئال و سوررئال فارسی معاصر در چارچوب زبان‌شناسی حسی[۱] مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های این تحقیق معلوم کرده است که بسامد صفات حسی در داستان‌های کوتاه رئال در همهٔ حواس بیشتر از سوررئال بوده است و بنابراین به‌نوعی این مؤلفه می‌تواند به‌عنوان مؤلفهٔ سبکی در نظر گرفته شود. در تحقیق دیگری (۱۴۰۳، آمادهٔ انتشار) آنان میانگین قدرت درکی حواس پنجگانه در زبان فارسی را بر اساس پژوهش لینوت[۲] وکانل[۳] (۲۰۰۹) مورد توجه قرار داده و به این نتیجه رسیده‌اند که داده‌های زبان فارسی تنها در جایگاه حس شنوایی با نتایج داده‌های لینوت و کانل (۲۰۰۹) در زبان انگلیسی به لحاظ سلسله‌مرتبهٔ میانگین قدرت درکی حواس تفاوت دارد و حس بینایی بالاترین میانگین قدرت درکی و حس بویایی پایین‌ترین میانگین قدرت درکی را دارد. صبوری و شریفی (۱۴۰۴) بسامد صفات حسی و چگونگی همنشینی اسامی و صفات حسی را در فارسی میانهٔ زردشتی از منظر زبان‌شناسی حسی بررسی کرده و نتیجه گرفته‌اند که در آثار بررسی‌شده از فارسی میانهٔ زردشتی، بیشترین صفات حسی متعلق به حس بینایی (۱۹۲ از مجموع ۲۴۰) و کمترین میزان متعلق به حس بویایی (۵ از مجموع ۲۴۰) بوده است و به‌جز در حس بینایی در دیگر حواس، صفات و اسامی هم‌حوزه بیشتر از موارد غیر هم‌حوزه نیست؛ در حالی‌که، بر اساس نظر وینتر (۲۰۱۹) انتظار می‌رود چنین باشد.

در مورد حواس مطالعات بسیاری در خارج از کشور انجام شده است که البته برخی از آن‌ها به‌طور تخصصی در حوزهٔ زبان‌شناسی نبوده‌اند اما به مطالعات زبان‌شناسی در حوزهٔ حواس کمک می‌کنند. برای مثال، یشورون[۴] و سوبل[۵] (۲۰۱۰) مطالعه‌ای بر روی حس بویایی انجام داده و معتقدند؛ در حالی‌که، انسان‌ها می‌توانند تعداد بیشماری بو را تشخیص داده و از هم متمایز کنند، اما تعداد بسیار اندکی را می‌توانند نام ببرند. او معتقد است حس بویایی در انسان تک‌بعدی[۶] است و در مورد بوهای مختلف فقط کافیست به مؤلفهٔ خوشایند بودن یا نبودن بو توجه شود و این مؤلفه کلید عملکرد حس بویایی است. در نهایت نظر وی این است که اساساً با توجه به این ویژگی‌ها نیازی به استفاده از واژه‌های زیاد برای حس بویایی نیست.

الفسون[۷] و گاتفرید[۸] (۲۰۱۵) به موضوع سخت بودن نام‌گذاری بوهای آشنا برای بیشتر انسان‌ها اشاره می‌کنند و در تحقیق خود در جستجوی مشخص کردن فرایند پردازش واژه‌های مرتبط با حس بویایی هستند. آن‌ها در نهایت این فرایند را در سه مرحله تعریف می‌کنند و معتقدند علت سخت بودن زبانی کردن حس بویایی اثرات تجمیعی این سه مرحله است که در مغز برای زبانی شدن واژه‌های حس بویایی طی می‌شود.

اما چنانچه بخواهیم به آثاری که تخصصی‌تر و در حوزهٔ زبان‌شناسی حسی توسط پژوهشگران خارجی منتشر شده‌اند بپردازیم، باید به مقالهٔ لینوت و کانل (۲۰۰۹) اشاره کنیم که هدف آن مشخص کردن میانگین قدرت درکی حواس در زبان انگلیسی بوده است و در نهایت این سلسله‌مرتبه را به‌صورت بینایی< لامسه< شنوایی< چشایی< بویایی ارائه کرده است. وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) به چگونگی بازنمایی زبانی حواس مختلف در قالب مقولات واژگانی پرداخته‌اند و نتیجه گرفته‌اند که بازنمایی حواس در زبان انگلیسی به‌طور متفاوتی در قالب مقولات واژگانی اتفاق می‌افتد و در نهایت نتایج آن‌ها برای وجود رابطهٔ متقابل بین معناشناسی و دستور شواهد تجربی ارائه می‌کند. وینتر (۲۰۱۹) در کتاب خود به چگونگی درک و بازنمایی حواس در قالب رویکرد بین‌رشته‌ای

---

1. sensory linguistics
2. Lynott, D.
3. Connell, L.
4. Yeshurun, Y.
5. Sobel, N.
6. unidimensional
7. Olofsson, J. K.
8. Gottfried, J. A.

جدیدی به نام زبان‌شناسی حسی توجه کرده است. این کتاب یکی از مهم‌ترین منابع این رویکرد جدید محسوب می‌شود که در آن وینتر علاوه بر گردآوری آثار دیگران و مقایسهٔ آن‌ها در این حوزه به ارائهٔ نظرات خود پرداخته است.

۳. چارچوب نظری

این پژوهش بر پایهٔ چارچوب نظری وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) انجام شده است. در عین حال، در این بخش برای روشن‌تر شدن موضوع به بیان دیگر دیدگاه‌های مرتبط نیز پرداخته می‌شود.

مجید[۱] و و لوینسون[۲] (۲۰۱۱) معتقدند زبان به معنی یک توانایی انسانی عام به دلیل تمرکز بر متن، باعث بیتوجهی به حواس شده است. در حالی که در بررسی‌های زبان (به معنی یک زبان خاص) زبان‌شناسان توانسته‌اند در مورد چگونگی مفهوم‌سازی حواس در زبان اطلاعات خوبی کسب کنند. اما از طرفی مخالف این ایده هستند که توانایی زبانی به معنی عام آن را دارای محدودیت بدانیم تنها به این دلیل که برای مثال در برخی زبان‌ها یکی از حواس دارای رمزگذاری‌های محدود است. آن‌ها به ارتباط بین زبان، فرهنگ و محیط تأکید دارند و به همین دلیل برای بررسی حواس هم معتقدند نمی‌توان آن را جدا از این عوامل بررسی کرد.

زبان‌شناسی حسی شاخهٔ مطالعاتی بین‌رشته‌ای است که به‌عنوان یک شاخهٔ علمی عملاً در بیست سال اخیر مورد توجه قرار گرفته است؛ گرچه مطالعات زبانی مرتبط با حواس سابقه دیرینه‌تری دارند و به نیمه‌های قرن بیستم و آثار محققانی چون اولمان[۳]، ویلیامز[۴] و وایبرگ[۵] باز می‌گردند (وینتر و استرایک لیورز، ۲۰۱۸). در این شاخهٔ مطالعاتی در حالی که به بررسی نحوهٔ رمزگذاری‌ها و بسامد آن‌ها در مورد حواس مختلف در زبان‌های خاص توجه می‌شود، این تمایل وجود دارد که از جمع نتایج به‌دست‌آمده از مطالعات، به گونه‌ای تمایلات غالب و اشتراکات زبان‌ها در خصوص بازنمایی حواس حاصل شود. بنابراین از این نظر، مطالعات این شاخه به رویکرد رده‌شناختی به زبان نزدیک می‌شود.

در این پژوهش رمزگذاری‌های دو حس لامسه و بویایی در قالب سه مقولهٔ واژگانی (فعل، صفت و اسم) در زبان فارسی نو در نظر گرفته شده است. بنابراین ابتدا باید به‌طور مختصر با این حواس از نظر فیزیولوژیکی آشنا شویم و سپس دریابیم مطالعات پیشین چه ادعایی در خصوص چگونگی رمزگذاری این دو حس در قالب مقولات واژگانی مذکور مطرح کرده‌اند و سپس با بررسی داده‌های زبان فارسی نخست وضعیت رمزگذاری‌های این زبان را به‌عنوان یک زبان خاص با فرهنگ و محیط زبانی خاص خود مشخص کنیم و در نهایت دریابیم ادعاهایی که پیش‌تر در خصوص این دو حس صورت گرفته، در مورد زبان فارسی نیز مصداق دارد یا خیر.

۱.۳ حواس لامسه و بویایی

حس لامسه با گیرنده‌هایی که سراسر پوست بدن را پوشانده‌اند، بزرگ‌ترین حس بدن محسوب می‌شود. این حس عملاً شامل چند حس مختلف است که همگی از طریق سلول‌های عصبی پوست به مغز متصل و توسط مغز تفسیر و درک می‌شوند. احساس فشار، حس دما، لرزش، درد و تشخیص بافت چیزها و موقعیت اعضای بدن از جمله این حواس هستند (ایوامورا[۶]، ۲۰۰۹). لامسه ارتباط ما را با محیط برقرار می‌کند اما این تنها کاری نیست که این حس انجام می‌دهد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تماس فیزیکی با پوست می‌تواند احساس تنهایی و استرس را کاهش دهد (برگرفته از سایت درمان‌کده، ۳۰ آذر ۱۴۰۳).

طبق نظر ایوامورا تعریف این حس از گذشته تاکنون تغییر کرده است. چرا که ارسطو در یونان باستان حس لامسه را بهطریق مانعیت بدین شکل تعریف کرده بود که لامسه هر چیزی غیر از بینایی، شنوایی، بویایی و چشایی است. بنابراین در تعریف او آنچه امروزه حس احشایی و اندرونی[۷] نامیده می‌شود نیز جزء حس لامسه بود، چرا که در آن زمان نمی‌دانستند گیرنده‌های حس لامسه

[1]. Majid, A.
[2]. Levinson, S. C.
[3]. Ullmann, S.
[4]. Williams
[5]. Viberg
[6]. Iwamura, Y.
[7]. visceral

دقیقاً در کجا قرار دارند. در اواخر قرن نوزدهم لامسه به‌عنوان حسی تعریف می‌شد که بر اثر محرک‌هایی که روی سطح پوست اثر می‌گذاشتند، برانگیخته می‌شد. در این زمان دریافت‌کننده‌های حسی متفاوتی در پوست شناسایی شدند و از آن زمان مطالعات انجام‌شده بر روی این حس تحقیقاتی که در حوزه‌های مختلف مانند روان‌شناسی و زیست‌شناسی انجام گرفته را تحت تأثیر قرار داده است (ایوامورا، ۲۰۰۹).

وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) حواس را بر اساس میزان پویایی[1] بررسی کرده‌اند و این ویژگی را که حاصل دو متغیر حرکت[2] و کنشمندی[3] است، ملاک انتساب این حواس به سه مقولهٔ افعال، اسامی و صفات قرار داده‌اند. از نظر آن‌ها هر حسی که بیشترین پویایی را دارد بیشتر در قالب افعال بازنمایی زبانی می‌شود و هر حسی که پویایی کمتری دارد، بیشتر در قالب اسامی رمزگذاری زبانی می‌شود. در مورد لامسه، این دو پژوهشگر معتقدند که این حس تا حد زیادی پویاست اما پویایی آن متفاوت از حس شنوایی است که آن را پویاترین حس می‌دانند. آن‌ها نخست بین درک بافت سطحی و ویژگی‌های مرتبط با لامسه مانند دما تمایز قائل می‌شوند و معتقدند در حالی که گرما و سرما با لمس یک شیء به‌صورت ایستا قابل درک است (مانند نگه داشتن یک انگشت روی شعلهٔ اجاق گاز) درک ویژگی‌های سطحی مانند زبری و نرمی و درشتی و صافی بدون حرکت دست روی آن سطح به سختی امکان‌پذیر است. آن‌ها از قول کارلسون[4] (۲۰۱۰: ۲۴۸) نقل می‌کنند که اگر پوست حرکت نکند اطلاعات کمی در مورد ماهیت اشیائی که لمس می‌کنیم به دست می‌آوریم. آن‌ها همچنین به نظر بارتلی[5] (۱۹۵۳: ۴۰۱) برای توجیه عقیدهٔ خود متوسل می‌شوند که می‌گوید: کشف لمسی یک کار تدریجی است. وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) بین لمس فعال و منفعل تمایز قائل می‌شوند و معتقدند لمس فعال در عین حال که دریافتی است، اکتشافی نیز هست؛ یعنی خود فرد دریافت‌کننده به سراغ لمس و درک یک چیزی از طریق پوست خود می‌رود، در حالی که در لمس منفعل یک عامل بیرونی باعث مواجههٔ پوست با یک چیز می‌شود و بنابراین صرفاً دریافتی است. بنابراین حس لامسه از این نظر که با واسطهٔ دست (عمدتاً) در لمس فعال، محرکی به پوست تحمیل نمی‌شود، بلکه محرک عامدانه حاصل می‌شود یک حس منحصر به فرد است. از نظر این دو پژوهشگر تفاوت شنوایی با لامسه در حالی که هر دو نیازمند حرکت هستند، این است که در حس شنوایی هم تولید صورت می‌گیرد و هم دریافت اتفاق می‌افتد، اما در حس لامسه فقط دریافت صورت می‌گیرد. برای مثال شکل چیزها و ویژگی‌های مرتبط با سطح مثل نرمی و زبری، رویدادهای پویا نیستند برعکس صدا که حاصل یک رخداد پویا مانند پرتاب سنگ و برخورد آن با زمین است.

حس بویایی در انسان، که گفته می‌شود نسبت به دیگر حیوانات ضعیف‌تر است، حس بسیار دقیقی است. این حس می‌تواند میلیون‌ها بو را از هم تشخیص بدهد و علت این توانایی اختصاص ۱۷ خانواده از ژن‌های انسان به این حس است که طبق گزارشات، حداقل در چهار خانواده از این هفده خانواده، بیش از صد عضو وجود دارد (شارما[6] و همکاران، ۲۰۱۹). این حس اهمیت زیادی در بقای انسان دارد چرا که می‌تواند در مورد خطرات محیطی هشدار بدهد و همچنین در رفتار تغذیه و شکل دادن کیفیت زندگی ما نقش‌آفرینی می‌کند. این حس می‌تواند در کسری از ثانیه ما را به مکان، زمان و حالی دیگر ببرد. جالب است بدانیم معلوم شده است که در برخی بیماری‌های مرتبط با اختلال عصبی، مانند زوال عقل و اختلال عملکرد متابولیک بدن، حس بویایی به خوبی عمل نمی‌کند (فدول[7] و کولینگ[8]، ۲۰۲۰). یعنی بین حس بویایی و این بیماری‌های عصبی ارتباط وجود دارد که نشان از اهمیت این حس دارد.

---

1. dynamicity
2. movement
3. action
4. Carlson
5. Bartley
6. Sharma, A.
7. Fadool, D.
8. Kolling, L. J.

در مورد حس بویایی، وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) معتقدند که این حس نسبت به شنوایی و لامسه پویایی کمتری دارد. بنابراین بویایی مانند چشایی بیشتر با چیزها سروکار دارد؛ ما معمولاً به اینکه یک چیز بو یا مزهٔ خاصی دارد فکر می‌کنیم. در مورد ویژگی‌هایی مانند نرمی و زبری که مرتبط با حس لامسه هستند هم همینطور است؛ نرمی و زبری ویژگی یک چیز می‌تواند باشد. برای مثال صفاتی مانند «زبر» را به‌عنوان خصوصیت یک چیز در نظر می‌گیریم؛ درحالی‌که، صفاتی مانند «سوت‌زننده»، «جیغ‌کشنده» و «غرش‌کننده» را به‌عنوان کنش یا عمل یک چیز تلقی می‌کنیم. با توجه به آنچه گفته شد، انتظار بر این است که حس بویایی بیشتر در قالب اسامی رمزگذاری شده باشد.

از طرفی همچنان‌که در بخش پیشینه آمد، در بیشتر تحقیقاتی که تاکنون انجام شده است، حس بویایی نسبت به چهار حس اصلی دیگر کمترین میزان رمزگذاری را داشته است. به این جهت به آن «حس خاموش»[1] گفته‌اند (الفسون و گاتفرید، ۲۰۱۵).

مقایسهٔ نتایج این تحقیقات با نظر مجید و لوینسون (۲۰۱۱) در مورد اینکه زبان به معنای عام آن مشکلی در بازنمایی حواس مختلف ندارد و اینکه گاهی در یک زبان بازنمایی‌های زبانی این حس کم است، نشان از تفاوت فرهنگی دارد. این امر باعث شد نگارندگان درصدد بررسی دو حس بویایی و لامسه در زبان فارسی برآیند تا با مقایسه با پژوهش وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) که در زبان انگلیسی انجام شده، معلوم کنند آیا نتایج، بیشتر مؤید نظر مجید و لوینسون (۲۰۱۱) هستند یا تحقیقاتی مانند یشورون و سوبل (۲۰۱۰) که به تفاوت زبانی‌شدن حواس اعتقاد دارند و حس بویایی را حسی می‌دانند که بهسختی قابل رمزگذاری زبانی است و همچنین آیا نظرات وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) در خصوص پویایی بیشتر حس لامسه و پویایی کمتر حس بویایی که تبعات خودش را دارد، درست است.

۳.۲ مقولات واژگانی

بیکر[2] (۲۰۰۳) می‌گوید این که اولین چیزی که انسان در مورد زبان یاد می‌گیرد، آخرین چیزی است که می‌فهمد، کنایه‌آمیز است. تفکیک و تقسیم واژه‌ها در قالب اجزای کلام یکی از قدیمی‌ترین کشفیات زبان‌شناختی است که پیشینهٔ آن به‌کار تراخس[3] و حداقل صد سال قبل از میلاد مسیح برمی‌گردد و بنابراین یک دانشجوی زبان‌شناسی در اولین کلاس‌های دستور زبانش با این موضوع که واژه‌ها را می‌توان در قالب مقولات مختلف دسته‌بندی کرد، آشنا می‌شود و پس از آن بسیار چیزهای دیگر در مورد زبان می‌آموزد. ولی وقتی به زمان دانش‌آموختگی می‌رسد کمتر از قبل در مورد تشخیص واژه‌ها و دسته‌بندی‌شان در قالب اجزای کلام می‌داند. با این مقدمه، بیکر (۲۰۰۳) وارد موضوع مشکلات تشخیص و تقسیم واژه‌ها در مقولات مختلف بهویژه سه مقولهٔ اسم، فعل و صفت می‌شود. او معتقد است در حالی که دستور صورت‌گرایی چون دستور زایشی در تعیین شباهت بین مقولات مذکور خوب عمل کرده است، در مورد تفاوت‌های موجود بین این مقولات و چرایی آن چیز زیادی ارائه نکرده است. از طرف دیگر در حالی که رویکرد رده‌شناسی به زبان سعی کرده است برای سرنمون هر مقوله ویژگی‌هایی ارائه کند که آن را از سایر مقولات متمایز کند تکلیف نمونه‌های بینابینی همچنان مبهم است و چالش‌برانگیز. بیکر می‌گوید این که زبان‌های گوناگون، از نظر تعداد و سهم مقولات واژگانی با هم متفاوت‌اند، کار مطالعات رده‌شناختی و رده‌بندی زبان‌ها را سخت می‌کند (بیکر، ۲۰۰۳: ۳).

کرافت[4] (۲۰۰۳: ۱۸۵) با توجه به سه مشخصهٔ ارجاعی بودن یا نبودن، توصیفگر بودن یا نبودن و اسنادی بودن یا نبودن برای اشیاء، خصوصیات و اعمال سرنمون اسامی صفات و افعال را بدین‌گونه نمایش می‌دهد:

اسم: <شیء، ارجاعی>

فعل: <عمل، اسنادی‌بودگی>

صفت: <خصوصیت، توصیف‌گری>

---

[1]. muted sense
[2]. Baker, M. C.
[3]. Thrax
[4]. Croft, W.

طبق این مؤلفه‌ها، «عطر» اسم است و «معطر» صفت و «عطر زدن» فعل. با این‌حال، همچنان که گفته شد، این مؤلفه‌ها سرنمون این مقوله‌ها را مشخص می‌کند. بیکر (۲۰۰۳: ۳–۱۰) مناقشاتی که در خصوص متمایز کردن این مقوله‌ها از یکدیگر در زبان‌های مختلف وجود دارد، را مطرح می‌کند. او به زبان موهاوک[1] برای نمونه اشاره می‌کند و می‌گوید در این زبان صفت وجود ندارد و به جایش افعال ایستا و لازم این نقش را بر عهده دارند. بنابراین باید یک زیرطبقه یا زیردسته برایشان ایجاد کرد و نشان داد که این زیرطبقه ویژگی‌های خاصی دارد. در عین حال او در ادامه به ویژگی‌های خاصی که این افعال لازم یا ایستای موهاوکی را از افعال واقعی در این زبان متمایز می‌کند اشاره و سپس این پرسش را مطرح می‌کند که آیا وجود این تفاوت‌ها می‌تواند توجیهگر قائلشدن به وجود مقولهٔ صفت در این زبان باشد یا همچنان باید این ادعا را پذیرفت که این زبان فاقد صفت است. پرسش‌هایی از این دست که به دلیل تفاوت در بازنمایی مقولات مختلف در زبان‌های مختلف رخ می‌دهد به پاسخ روشن و مورد توافق همهٔ زبان‌شناسان نرسیده‌اند. بنابراین همچنان مشکل تشخیص مقولات و نحوهٔ مقوله‌بندی در زبان‌ها کمابیش وجود دارد. یک وجه مثبت انتخاب فرهنگ به‌عنوان منبع داده در این پژوهش این است که در فرهنگ واژه‌ها در مقولات مختلف قرار داده شده‌اند و محققان به تشخیص انجام‌گرفته در آن منبع اعتماد کرده‌اند و این امر کار پژوهش را بسیار ساده‌تر کرده است.

۴. روش تحقیق

این پژوهش به لحاظ روش، توصیفی‌تحلیلی و از نظر نوع کیفی و مبتنی بر داده است. داده‌های این پژوهش را همهٔ مدخل‌های *فرهنگ بزرگ سخن* (هشت جلد، ۱۳۸۱) که مشتمل بر ۸۵۹۲ صفحه است، تشکیل داده‌اند. انتخاب فرهنگ برای داده‌های پژوهش از آن جهت بوده است که اولاً فرهنگ‌ها منابع معتبر زبانی هستند و شامل داده‌های قابل‌توجهی هستند و در تحقیقات مشابه خارجی هم از آن‌ها استفاده شده است و از طرفی، از آنجا که دو حس در این پژوهش مدنظر بوده و قرار بوده است این دو حس به لحاظ بازنمایی زبانی مورد مقایسه قرار بگیرند، باید منبع داده‌ها به لحاظ تعداد واژه، بسته، مشخص و یکسان می‌بود تا قابلیت مقایسه فراهم شود. از اینرو *فرهنگ بزرگ سخن* که از جامعیت خوبی برخوردار است و از فرهنگ‌های نسبتاً جدید فارسی محسوب می‌شود، از این نظر منبع خوبی تلقی می‌شود. از طرفی از آنجا که در فرهنگ‌های فارسی بحث همزمانی و درزمانی رعایت نمی‌شود، یعنی مدخل‌ها شامل واژه‌هایی از قرون مختلف هستند، بازهٔ این تحقیق، «فارسی نو» در نظر گرفته شده و نه فارسی معاصر. در این پژوهش، تمام مدخل‌های این فرهنگ دو بار به‌طور کامل بررسی شده است؛ یک بار برای استخراج اسامی، صفات و افعال مربوط به حس لامسه و بار دوم برای بهدست آوردن اسامی، صفات و افعال مربوط به حس بویایی. در خصوص چگونگی تشخیص نمونه‌های حسی این نکته قابل توضیح است که منظور از واژه‌هایی که به یک حس تعلق دارند این است که آن واژه در وهلهٔ اول و عمدتاً با آن حس توسط اهل زبان درک می‌شود. برای مثال، عطر یا مشک توسط حس بویایی درک می‌شوند، یا گرم و سرد بودن یک شیء توسط حس لامسه دریافت می‌شود. در مورد داده‌های فعلی باید خاطرنشان کنیم که چنانچه همکردی همراه با اسم یا صفت متفاوت به‌کار رفته باشد، آن‌ها را دو فعل جداگانه در نظر گرفته‌ایم. برای مثال، در حس بویایی، «معطر کردن» و «معطر شدن» به‌صورت جداگانه در شمارش لحاظ شده‌اند. با توجه به اینکه داده‌های این پژوهش به یک منبع نوشتاری خاص محدود شده است، نگارندگان نتایج این تحقیق را به‌طور کلی به زبان فارسی تعمیم نمی‌دهند و تنها معطوف به داده‌های این پژوهش می‌دانند.

۵. ارائه و تحلیل داده‌ها

همچنان‌که در بخش روش پژوهش گفته شد، در این مقاله *فرهنگ بزرگ سخن* (هشت جلد، ۱۳۸۱) به‌عنوان منبع داده‌های زبان فارسی نو در نظر گرفته شده است و همهٔ مدخل‌های آن بررسی شده است. در این بخش، برای هریک از دو حس لامسه و بویایی، نخست نمونه‌ای از داده‌های بررسی‌شده را در سه مقولهٔ اسم، صفت و فعل بهدست می‌دهیم و سپس نتایج حاصل از بررسی داده‌ها به تفکیک حس ارائه می‌شود.

[1]. Mohawk

نمونه‌ای از داده‌های حس لامسه:

اسم: باد، تب، خنکا، دما، رطوبت، سرما، سوز، لرز، گرما، گزگز

صفت: تر، تیز، خشک، خنک، خیس، داغ، زبر، سبک، سرد، مرطوب

فعل: تب کردن، تر شدن، چرب شدن، خشک شدن، خنک شدن، خیس شدن، سبک شدن، سنگین شدن، فشار دادن، نم داشتن.

جدول ۱. بسامد فراوانی اسامی، صفات و افعال حس لامسه در داده‌های پژوهش

	اسم	صفت	فعل	مجموع
تعداد فراوانی	۳۱	۱۱۲	۷۸	۲۲۱
درصد فراوانی	۱۴/۰۳	۵۰/۶۸	۳۵/۲۹	۱۰۰

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، صفات حس لامسه نسبت به دو مقولهٔ دیگر درصد فراوانی بیشتری داشته‌اند (۵۰.۶۸ درصد). پس از آن افعال (۳۵.۲۹ درصد) و در نهایت اسامی (۱۴.۰۳ درصد) قرار دارند که این یافته‌ها پاسخ پرسش اول پژوهش در مورد میزان رمزگذاری‌ها و بازنمایی‌های زبانی حس لامسه را در داده‌های این پژوهش ارائه می‌کنند.

نمونه‌ای از داده‌های حس بویایی:

اسم: ادکلن، اسانس، بو، رایحه، زباله، گنداب، مشک، عطر، کافور

صفت: بدبو، بودار، بوییدنی، خوشبو، عطرآمیز، معطر، عطرافشان، عطرآگین، گندیده، مشکبو

فعل: بو آمدن، بدبو کردن، بو دادن، بو گرفتن، معطر کردن، معطر شدن، عطر زدن، عطر دادن، خوشبو کردن، گندیدن

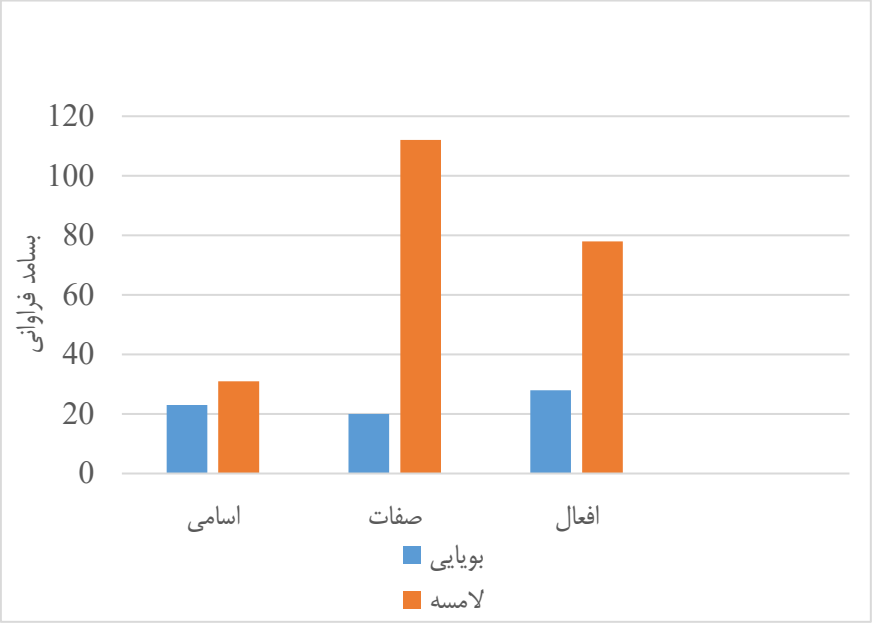
جدول ۲. بسامد فراوانی اسامی، صفات و افعال حس بویایی در داده‌های پژوهش

	اسم	صفت	فعل	مجموع
تعداد فراوانی	۲۳	۲۰	۲۸	۷۱
درصد فراوانی	۳۲/۴	۲۸/۱۶	۳۹/۴۴	۱۰۰

همچنان‌که از جدول فوق برمیآید، بسامد رمزگذاری‌های زبانی در سه مقولهٔ اسامی، صفات و افعال در مورد حس بویایی به هم نزدیک است، اما به هر جهت میزان این رمزگذاری‌ها در مقولهٔ افعال (۳۹.۴۴ درصد) اندکی بیش از اسامی (۳۲.۴ درصد) و در اسامی اندکی بیش از صفات (۲۸.۱۶ درصد) است که این یافته‌ها پاسخ پرسش دوم پژوهش در مورد میزان بازنمایی‌های زبانی حس بویایی در داده‌های این پژوهش خواهد بود.

مقایسهٔ داده‌های این جدول با جدول (۱) نشان می‌دهد که تعداد کلی رمزگذاری‌ها و بازنمایی‌های زبانی حس بویایی (۷۱ مورد) کمتر از حس لامسه (۲۲۱ مورد) است؛ به عبارت دیگر، حس لامسه بیش از سه برابر حس بویایی بازنمایی زبانی داشته است و همان‌طور که گفته شد ترتیب سه مقوله از نظر بسامد در دو حس یکسان نیست (حس لامسه بیشترین میزان بازنمایی را در مقولهٔ صفت و کمترین را در مقولهٔ اسم داشته و حس بویایی بیشترین بازنمایی را در مقولهٔ فعل و کمترین را در صفت داشته است). بنابراین چگونگی بازنمایی زبانی این دو حس در قالب سه مقولهٔ تعیین‌شده متفاوت بوده است و این پاسخ پرسش سوم پژوهش را به ما می‌دهد.

اینک نمودار مقایسه‌ای بسامد فراوانی سه مقوله را در دو حس بویایی و لامسه مشاهده می‌کنیم:

نمودار ۱. مقایسهٔ بازنمایی حس لامسه و حس بویایی در قالب سه مقولهٔ واژگانی در داده‌های پژوهش

اما در مورد تفاوت داده‌های این پژوهش با پژوهش وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) که در زبان انگلیسی انجام شده است، یافته‌ها به قرار زیرند:

- در فارسی نو نیز همانند زبان انگلیسی بسامد رمزگذاری‌های زبانی حواس و از جمله این دو حس یکسان نیست.
- حس بویایی کمترین میزان بازنمایی‌های زبانی را در زبان انگلیسی بین پنج حس دارد. بنابراین در قیاس با حس لامسه هم تعداد بازنمایی‌های زبانی آن در قالب مقولات مختلف کمتر است و از این نظر یافته‌های پژوهش حاضر همراستا با آن پژوهش است.
- تعداد افعال در حس لامسه بیشتر از حس بویایی و تعداد صفات در حس بویایی بیشتر از لامسه بوده است. از این نظر یافته‌های این مقاله که در زبان فارسی نو انجام شده با یافته‌های وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) در زبان انگلیسی متفاوت است.

۶. نتیجه‌گیری

در این پژوهش تلاش شد چگونگی رمزگذاری‌های دو حس لامسه و بویایی در زبان فارسی نو بر اساس داده‌های این پژوهش مورد بررسی قرار بگیرد. همچنان‌که در بخش ارائه و تحلیل داده‌ها آمد، یافته‌های این پژوهش نشان داد که حس لامسه (سه برابر) بیشتر از حس بویایی بازنمایی زبانی در داده‌های این پژوهش داشته است. این یافته در راستای تحقیق شریفی و صبوری (۱۴۰۵) مبنی بر داشتن کمترین میانگین قدرت درکی حس بویایی در صفات حسی فارسی است. میانگین قدرت درکی نشان‌دهندهٔ این است که اهل زبان چه میزان از صفات حسی را به آن حس در وهلهٔ اول و یا در کل (یعنی پس از حواس دیگر و در رتبه‌های بعدی) نسبت داده‌اند. همچنین این یافته در راستای پژوهش الفسون و گاتفرید (۲۰۱۵) است که حس بویایی را یک حس خاموش خوانده و معتقد بود با وجود اینکه اندام حس بویایی ما بوهای بسیار زیادی را از هم متمایز می‌کند، اما این موارد در زبان‌ها کمتر رمزگذاری می‌شوند، یا به عبارتی زبانی کردن آن‌ها دشوار است. به عبارت دیگر، زبان فارسی هم مثل زبان انگلیسی از آن دسته زبان‌هاست که حس بویایی در آن‌ها خاموش است و بنابراین باید پذیرفت که درست است که این نتایج لزوماً مغایر عقیدهٔ مجید و لوینسون (۲۰۱۱) نیست که معتقدند رمزگذاری کمتر یک حس در یک زبان به معنی عدم توانایی عام زبانی برای رمزگذاری آن نیست، اما نتایج این پژوهش در راستای آن پژوهش‌هایی است که رمزگذاری زبانی حس بویایی را از دیگر حواس کمتر می‌دانند.

از طرفی تحقیق وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) نشان داده بود که حواس مختلف در میزان و توزیع رمزگذاری‌های زبانی در مقولات مختلف تفاوت دارند و این پژوهش نیز یافته‌ها و نظر آن‌ها را تأیید کرد. اما این که چون حس بویایی بیشتر و حس لامسه کمتر ولی هر دو به نوعی توصیف‌کنندهٔ چیزها (Objects) هستند، پس انتظار می‌رود بازنمایی اسمی بیشتری داشته باشند، یافته‌های این پژوهش مؤید آن نبود. همچنین اینکه لامسه بیشتر از بویایی در قالب فعل بازنمایی می‌شود نیز مورد تأیید قرار نگرفت؛ چرا که به نسبت کل رمزگذاری‌های زبانی حس لامسه ۳۵.۲۹ درصد در قالب فعل بازنمایی شده بود، در حالی که ۳۹.۴ درصد از رمزگذاری‌های حس بویایی را افعال تشکیل داده بودند. در مورد داده‌های صفتی یک نکته قابل ذکر است که صفات مفعولی و فاعلی که دارای پایهٔ فعلی هستند هم در جمع صفات محاسبه شده‌اند، گرچه حتی اگر آن‌ها را از مجموع صفات کم کنیم، همچنان صفات در لامسه بیشترین تعداد و در بویایی کمترین میزان را به خود اختصاص خواهند داد. اما اگر این موارد (۲۵ مورد) را از صفات کم کنیم و به افعال اضافه کنیم در آن صورت در حس لامسه بیشترین میزان بازنمایی زبانی متعلق به مقولهٔ فعل خواهد بود و در آن صورت نظر وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) تأیید می‌شود، ولی در این‌صورت باید همین کار را در مورد حس بویایی هم انجام دهیم که در آن صورت (با افزودن ۸ صفت فعلی) همچنان بیشترین میزان بازنمایی زبانی متعلق به مقولهٔ فعل و کمترین متعلق به صفت خواهد بود و بنابراین یافته‌های حس بویایی همچنان ناقض نظر این دو محقق هستند.

شاید یکی از علت‌هایی که سبب می‌شود حس بویایی رمزگذاری محدودتری در بیشتر زبان‌ها داشته باشد این است که مؤلفه‌های مرتبط با حس بویایی از دیگر حواس کمتر است. برای مثال، می‌توان مؤلفه‌های حس بینایی را که تاکنون در تحقیقات انجام‌شده بیشترین رمزگذاری زبانی و میانگین قدرت درکی را (برای مثال شریفی و صبوری ۱۴۰۲ و ۱۴۰۴؛ لینوت و کانل ۲۰۰۹؛ وینتر ۲۰۱۹) به خود اختصاص داده است؛ بنابراین، نقطهٔ مقابل حس بویایی بوده است که در همان تحقیقات در منتهاالیه سمت دیگر سلسله‌مرتبهٔ حواس بوده است، با مؤلفه‌های حس بویایی مقایسه کرد. حس بینایی برای تشخیص شکل، اندازه، رنگ، ارتفاع و ابعاد، فاصله و کیفیت چیزها به ما کمک می‌کند اما حس بویایی برای تشخیص بوی چیزها به‌کار می‌رود، البته که بوها می‌توانند خوشایند یا ناخوشایند باشند و یا از نظر شدت با هم متفاوت باشند، اما تعداد مؤلفه‌های مرتبط با حس بینایی قطعاً بیشتر است. اگر محدودیت‌هایی مانند آستانهٔ بویایی (یعنی بو باید به حدی باشد که توسط گیرنده‌های اندام بویایی انسان قابل تشخیص باشد) و فاصلهٔ منبع بو را هم به این امر اضافه کنیم، مشخص می‌شود که علی‌رغم اهمیت زیاد حس بویایی برای انسان، دلایلی برای اینکه در زبان‌ها کمتر از حواسی چون بینایی بازنمایی زبانی داشته باشد، می‌توان ارائه کرد. اما همچنان که بیکر (۲۰۰۳) می‌گوید دلیلی ندارد که زبان‌ها مقوله‌بندی مشترک داشته باشند، یا مفاهیم یکسانی را در قالب مقولات یکسان در زبان‌ها بازنمایی کنند. بنابراین در حالی که وینتر و استرایک لیورز (۲۰۱۸) معتقدند حس بویایی توصیف‌گر چیزهاست و بنابراین انتظار می‌رود در قالب مقولهٔ اسم ظاهر شود، فارسی‌زبانان بیشتریا حداقل به همان اندازه متوجه کنش بویایی بوده‌اند و روال یا روند و کنش در حس بویایی برایشان نسبت به ارجاع و انتساب اهمیت کمتری نداشته است. اما پرسشی که در اینجا مطرح می‌شود این است که آیا بازنمایی کمتر حس بویایی در زبان به معنی مفهوم‌سازی‌های کمتر این حس است؟ اولمان (۱۹۵۹) معتقد بود حواسی که بازنمایی زبانی کمتری در قالب مقولات واژگانی دارند از حواس دیگر بیشتر قرض‌گیری می‌کنند و به این علت استعارات بیشتری دارند؛ به عبارت دیگر، عدم تقارن واژگانی موجب عدم تقارن در استعارات می‌شود. نتیجهٔ تحقیق شریفی و یزدان‌مهر (۱۴۰۱) در زبان‌های روسی و فارسی مؤید مفهوم‌سازی‌های استعاری زیاد حس بویایی در این دو زبان است. با این‌حال اثبات این ادعا نیاز به پژوهش‌های بیشتر دارد و می‌تواند موضوع تحقیقات آتی قرار گیرد.

منابع فارسی

انوری، حسن (۱۳۸۱). *فرهنگ بزرگ سخن*. ۸ ج، تهران: انتشارات سخن.

شریفی، شهلا، صبوری، نرجس‌بانو (۱۴۰۲). «بررسی رابطهٔ بسامد و توزیع صفات حسی با سلسله مرتبهٔ متوسط قدرت درکی در داستان‌های کوتاه رئال و سوررئال فارسی معاصر»، *پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۱۵ (۲۸)، ۱۰۱–۱۱۸.

شریفی، شهلا، صبوری، نرجس‌بانو (۱۴۰۵). «بررسی میانگین قدرت درکی حواس پنج‌گانه در زبان فارسی»، *جستارهای زبانی*، ۱۷(۲)، ۱۵۵-۱۹۰.

شریفی، شهلا، یزدان‌مهر، محمدجواد (۱۴۰۱). «بررسی مقایسه‌ای مفهوم‌سازی‌ها و رمزگذاری‌های زبانی حس بویایی در زبان‌های فارسی و روسی امروز از منظر زبان‌شناسی فرهنگی- شناختی». *جستارهای زبانی*، ۱۲ (۶۸)، ۶۵۵-۶۸۹.

صبوری، نرجس‌بانو، شریفی، شهلا (۱۴۰۴). «بسامد وقوع صفت‌های حسی و چگونگی هم‌نشینی اسم‌ها و صفت‌های حسی در فارسی میانهٔ زردشتی از دیدگاه زبان‌شناسی حسی». *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*. ۱۳(۴)، ۳۹-۵۲.

References

Anvari, H. (2002). *The Great Dictionary of Sokhan*, 8 vols., Tehran: Sokhan. (in Persian)

Baker, M. C. (2003). *Lexical Categories: Verbs, Nouns and Adjectives*, Cambridge: Cambridge University Press.

Campbell, E. E., & Bergelson, E. (2022). Making sense of sensory language: Acquisition of sensory knowledge by individuals with congenital sensory impairments, *Neuropsychologia* (176), 1-54. https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2022.108320

Croft, W. (2003). *Typology and Universals*, second edition, Cambridge University Press.

Fadool, D. A., & Kolling, L. J. (2020). Role of Olfaction in Eating Behavior, in Fritzsch, B. (ed.). *The Senses: A Comprehensive Reference* (second edition), 3, 675-716

Iwamura, Y. (2009). Tactile Senses – Touch. In: Binder, M.D., Hirokawa, N., Windhorst, U. (eds.), *Encyclopedia of Neuroscience*. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-540-29678-2_5873

Lynott, D., & Connell, L. (2009). Modality exclusivity norms for 423 object properties. *Behavior Research Methods,* 41, 558–564.

Majid, A., & Levinson, S. C. (2011). The senses in Language and Culture, *The senses and Society*, 6(1), 5-18.

Olofsson, J. K., & Gottfried, J. A. (2015). The muted sense: neurocognitive limitations of olfactory language. *Trends in Cognitive Sciences*, 19, 314–320.

Sharifi, Sh., & Yazdanmehr, M. J. (2020). A Comparative Study on Conceptualization and Linguistic Encodings of the Smell Sense in Persian and Russian from a cultural-cognitive point of view. *Language Related Research*, 12(68), 655-689. (in Persian)

Sharifi, Sh., & Sabouri, N. B. (2023). The relation of the frequency and distribution of sensory Adjectives to the Average Perceptual Strength Hierarchy in Some Realistic and Surrealistic Contemporary Persian Short Stories. *Journal of Research in Linguistics*, 15(1), 101-118. (in Persian)

Sharifi, S. & Sabouri, N. B. (2026). The study of average perceptual strength of five senses in the Persian language. *Language Related Research*, *17*(2), 155–190. (in Persian) https://doi.org/10.48311/lrr.2025.7187

Sharma, A., Kumar, R., Aier, I., Semwal, R., Tyaghi, R., & Varadwaj, P. (2019). Sense of Smell: Structural, Mechanistic Advancements and Challenges in Human Olfactory Research*, Current Neuropharmacology*, 17(9). 891-911. doi:10.2174/1570159X17666181206095626.

Sabouri, N. B., & Sharifi, S. (2025). The Frequency of Sensory Adjectives and the Juxtaposition of Nouns and Sensory Adjectives in Middle Persian Zoroastrian Texts From a Sensory Linguistics Perspective. *Research in Western Iranian Languages and Dialects*, *13*(4), 39-52. (in Persian) doi: 10.22126/jlw.2024.10806.1773

Ullmann, S. (1959). *The Principles of Semantics* (Second Edition). Glasgow: Jackson & Son Company.

Winter, B. (2019). *Sensory linguistics: Language, Perception and Metaphor*. John Benjamins Publishing Company.

Winter, B., & Strik Lievers, F. (2018). Sensory Language Across Lexical Categories, *Lingua*, 204, 45-61. https://doi.org/10.1016/j.lingua.2017.11.002

Yeshurun, Y., & Sobel, N. (2010). An odor is not worth a thousand words: from multidimensional odors to unidimensional odor objects. *Annual Review of Psychology*, 61, 219–241.